



Local shrines in the Kashkadarya Oasis

Sanabar JURAEVA¹

National University of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2024

Received in revised form

28 February 2024

Accepted 20 March 2024

Available online

15 April 2024

Keywords:

scholar,
saint,
pir,
said,
khoja,
historical figure,
Islam,
science,
education,
culture,
shrine,
shrine,
cemetery.

ABSTRACT

This article provides information about the political, social, and cultural changes that took place in the Kashkadarya Oasis during the historical millennia, which led to the rise of science and culture in the region, the growth of the population's consciousness, and the development of the way of life.

At the same time, shrines located on the territory of the oasis and associated with the names of scientists, saints, pirs, sayyids, khojas, and historical figures became an integral part of the way of life of the local population. A visit to these places by pilgrims allows not only to express respect to the blessed ones but also to become more deeply acquainted with the science of scientists and the achievements of the Fuzalo who significantly contributed to the development of Islamic culture. The article will provide valuable information about the lives and legacies of these outstanding individuals.

2181-1415/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol5-iss3/S-pp7-15>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Қашқадарё воҳасидаги маҳаллий зиёратгоҳлар

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

олим,
авлиё,
пир,
саид,
хўжа,
тарихий шахс,
ислом,
фан,
таълим,
маданият,
зиёратгоҳ,
қадамжо,
қабристон.

Мазкур мақолада Қашқадарё воҳасида тарихий минг йилликлар давомида юз берган сиёсий-ижтимоий, маданий ўзгаришлар ҳудудда илм-фан ва маданиятнинг юксалишига, аҳоли онг-тафаккурининг ўсишига, турмуш тарзининг ривожланишига сабаб бўлганлиги ҳақида маълумотлар келтирилган.

Шу билан бирга, воҳа ҳудудида жойлашган олим, авлиё, пир, саид, хўжа, тарихий шахслар номи билан боғлиқ таниқли ва маҳаллий зиёратгоҳлар аҳоли турмуш тарзининг бир бўлагига айланиб, ташриф давомида зиёратчилар нафақат табаррук зотларга бўлган ҳурматни,

¹ Doctor of Historical Sciences, National University of Uzbekistan. E-mail: sanabar.djuraeva@bk.ru

балки ислом маданиятига ҳисса қўшган олиму фузалоларнинг фан йўлидаги хизматлари, уларнинг ҳаёти тўғрисида қимматли маълумотларга эга бўлиши ҳақида баён этилган.

Местные святыни в Кашкадарьинском оазисе

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

учёный,
святой,
старейшина,
сейид,
ходжа,
историческая личность,
ислам,
наука,
образование,
культура,
святыня,
паломничество,
кладбище.

В данной статье представлена информация о политических, социальных и культурных изменениях, произошедших в Кашкадарьинском оазисе на протяжении исторических тысячелетий, которые привели к подъему науки и культуры в регионе, росту сознания населения, развитию способа жизни.

В то же время святыни, расположенные на территории оазиса и связанные с именами ученых, святых, пиров, сейидов, ходжей и исторических деятелей, стали неотъемлемой частью образа жизни местного населения. Посещение этих мест паломниками позволяет не только выразить почтение блаженным, но и глубже познакомиться с наукой ученых и достижениями фузало, внесшими значимый вклад в развитие исламской культуры. Статья предоставит ценную информацию о жизни и наследии этих выдающихся личностей.

КИРИШ

Ўзбекистоннинг жанубий ҳудудларидан бири ҳисобланган Қашқадарё воҳаси кўп асрлик тарихи мобайнида ислом қадриятлари ва анъаналари тизимининг бир бўлагини ташкил этибгина қолмай, ислом илмларининг ривожига ҳисса қўшган олиму фузалоларни етказиб берган ўлка ҳисобланган. Мазкур ҳудуд тарихига доир маълумотлар қадимги ва ўрта аср манбаларида тилга олиниб, жанубий Турон заминининг марказий шаҳри сифатида қадимдан Ерқўрғон (жанубий Суғд), Нахшаб (Насаф), Шулуктепа ёдгорлиги, Узунқир, Наутака, Бақтрия подшолиги манзиллари шаклланган бўлиб, Буюк ипак йўли кесимида бу ўлка нафақат савдо ва ҳунармандчилик, балки илм-фан, маданият марказларидан бири бўлган. Шунингдек, ҳудуд насафийлар, кешийлар, косонийлар қолдирган моддий ва маънавий меросни ўзида мужассамлаштирган.

Ҳозирги даврда вилоят ҳудудидаги асосий шаҳарларни Қарши, Шаҳрисабз, Китоб, Косон. Яккабоғ ташкил этиб, ҳар бир ҳудуднинг ўз топонимикаси, тарихи, географияси, афсона ва диний қарашлари билан боғлиқ тарихий ва маданий манзилгоҳлари бўлган. Улар ўзида аллома ва авлиёларнинг шахси, насаби, яшаган давр билан боғлиқ тарих, ислом оламида ёки умуман илм-фан йўлида уламолар қолдирган меросни жамлаб, халқимиз миллий ва маънавий қадриятларининг муҳим элементи сифатида асраб келинмоқда.

Таъкидлаш лозимки, мустақиллик йилларида “Ўзбекистон Республикаси маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида”ги Қонуннинг ижросини таъминлаш мақсадида Қашқадарё воҳасида

йўқолиш арафасида турган жами 1195 та маданий мерос объектлари аниқланиб, улардан 175 таси меъморчилик, 948 таси археология объектлари, 50 таси ҳайкалтарошлик санъат асарлари рўйхатга олинган.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

1. Мавзуга оид адабиётларининг таҳлили (Literature review). Тадқиқотимизда мавзуга оид бирламчи манбалар, Қашқадарё зиёратгоҳларига таллуқли маҳаллий адабиётлар, саёҳатчилар эсдаликлари, тавсирий нашрлар, этнографик ва дала тадқиқотларидан кенг фойдаланилди.

2. Зиёратгоҳ жойлашган ҳудуд, қишлоқнинг қадим тарихи, маданияти, аҳоли турмуш тарзи анализ методи асосида ўрганилди.

3. Қашқадарё воҳаси тарихига катта ҳисса қўшган маҳаллий алломаларнинг ҳаёт-фаолияти, илмий мероси ва аҳоли маънавий ҳаётида тутган ўрин репреспектив ёндашув орқали ўрганилди.

4. Маҳаллий алломалар, саҳобалар, хўжалар номи билан боғлиқ зиёратгоҳлар қиёсий таҳлил методи асосида тадқиқ қилинди. Уларнинг географик жойлашувини ўрганиш, топографиясини яратиш имкони туғилди.

5. Аҳоли томонидан зиёратгоҳда бажариладиган маросим ва амаллар – интервью, психологик, социологик тадқиқотлар асосида амалга оширилди.

6. Маҳаллий зиёратгоҳлар тарихи, улар ҳақидаги ривоятларни чуқурроқ ўрганиш мақсадида дала тадқиқотларидан кенг фойдаланилди.

7. Ўзбекистон иқтисодиётини янада юксалтиришини кўзда тутиб, маҳаллий ва халқаро туризмни ривожлантириш учун жаҳон тажрибаси ва маҳаллий менталитетимиздан келиб чиқиб, қиёсий, таҳлилий ва комплекс таҳлил методлари асосида усул ва услублар ишлаб чиқилди.

АСОСИЙ ҚИСМ:

Қашқадарё воҳасида маҳаллий алломалар, саҳобалар, тасаввуф вакиллари номи билан боғлиқ Мири Жанда, Шоди шайх, Исҳоқ бува, Хўжа Илғор, Қумчўп ота, Сўфи Оллоҳёр, Қамариддин каби зиёрат объектлари ҳам илмий тадқиқотга тортилган.

Ғузур шаҳридаги **Мири-Жанда зиёратгоҳи** Ғузур дарёсининг чап қирғоғи юқори қисмида, Мардтепа қишлоғида жойлашган. Зиёратгоҳда Шаҳобуддин Умар Суҳравардий (1144–1234) ҳоқи ётибди. Бу ном алломанинг шимоли шарқий Эроннинг Жабал ўлкасидаги Суҳравард шаҳрида туғилганлигига ишора қилади. У ўрта асрларда фаолият юритган буюк сўфий, фақих, тил ва ҳол илмини юксак даражада эгаллаган моҳир имом, усулчи олим, ислом оламида ҳанузгача нуфузини йўқотмаган «Суҳравардия» тариқатининг асосчиси эди [1:9].

Шаҳобуддин Умар Суҳравардийнинг биринчи устози амакиси Суҳравардий номи билан ижод қилган машҳур алломалардан Абу-и Нажиб Суҳравардий бўлган. У Шарқнинг машҳур олийгоҳларидан “Низомия” мадрасасида таҳсил олган. Унинг юнон файласуфларининг юнонлашувига қарши “Фалсафа” асари фалсафа тарихчилари эътиборида бўлиб, 1373 йилда Мумниддин Яздий томонидан форс тилига таржима қилинган, “Абориф ул- Маъориф” (“Маърифат туҳфалари”) номли асари ҳам илмий ва амалий аҳамиятга эга. XIII-XVI асрларга форс-турк тилларига таржима қилинган [1:13]. Шаҳобуддин борлиққа хилма-хил тезликдаги ранглар мажмуи сифатида қараб, “Ишроқ” (порлаш) ҳақидаги қарашни илгари сурган. Шунинг учун уни “Шайх ул-ишроқ” деб ҳам аташган [2:122-123]. Шайхнинг

“Ҳикмат ул-ишроқ” китоби энг нодир маънавий манбалардан бири ҳисобланади ва мазкур асар нафақат ахлоқий- тарбиявий, балки фан нуқтаи назаридан ҳам шу даврдаги билимлар мажмуасини ўз ичига олади.

Шаҳобуддин Умар суннийлик оқоидчиси бўлиб, мўътадил қарашларни тарғиб қилган. Бағдоднинг сиёсий ҳаётида фаол қатнашган. Унинг шогирдлари орасида ўғли Имомиддин Муҳаммад (ваф 1257), Шероз шайхи Нажибуддин Бузгуш (ваф. 1279) ва бошқалар бор. Буюк форс шоири Саъдий Шеъротий (1208–1292) “Бўстон” асарида Суҳравардийни устози деб атаган. Умар Суҳравардий 35 ёшидаёқ Бағдодда “Шайхлар шайхи” даражасига кўтарилган [3:54-55].

Уни Бағдод халифаси Бағдод шайхларининг раҳномоси этиб тайинлаган. Кейинчалик Халифа Носирли Диниллоҳ (2180–1225) саройида маслаҳатчи даражасига кўтарилган. 1217–1218 йилларда Хоразмшоҳ Алоуддин Муҳаммад билан дипломатик музокаралар олиб борган. Элчи сифатида узоқ муддат Мовароуннаҳрда Хоразмшоҳ саройида фаолият олиб борган. Отасининг таълимотини давом эттириш учун ўғли Шайх Зайниддин Тошкент шаҳри яқинидаги Кўҳи Орифон қишлоғини ўзига макон тутади [1:16-17]. Шаҳобуддин Умар Суҳравардий кўп вақтини Бағдодда ўтказганлиги учун айрим манбаларда Бағдодда вафот этиб, шу ердаги “Вардия” қабристонига дафн этилган дейилса, таниқли рус шарқшуноси В.В.Бартольд, Амир Темур даврида фаолият юритган фосих Ҳавофий унинг қабри Ғузурда жойлашганлигини айтган [3:49-50]. Амир Темур томонидан сўфий, фақих, имом “Суҳравардия” тариқатининг асосчиси Шаҳобуддин Умар Суҳравардий (1144–1234) қабри устига мақбара қурилган [4:338].

Мазкур қабрда олимнинг хоки бор-йўқлиги ҳали исботланмаган бўлса-да, бу жой ҳозирги вақтда зиёратгоҳ бўлиб қолмоқда [5]. У дафн этилган қабристон аллома соҳиби хирқа бўлганлиги боис “Мири Жапда”, “Буюк Ҳирқа” маъносини билдиради [1:23]. У Марзабони чиллахонаси ва хужралардан иборат бўлиб, бу ерда ўз даврида шогирдлар таҳсил олишган. Ёдгорликдан фақат мақбара сақланиб қолинган бўлиб, ўрта аср меъморчилиги услубларини ўзида акс эттирган [6:25]. Мазкур зиёратгоҳ атоқли файласуф олим, тасаввуф алломаси ва шоири Суҳравардий сиймосини ўзида мужассамлаштирган мажмуа сифатида ўз даврининг илмий-маънавий ва адабий ҳаётида катта ўрин тутади.

Яккабоғ тумани Хонақоҳ қишлоғида Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанднинг замондоши, мурид даражасида бўлган **Бобо Шоди ёки Шоди Шайх** (тахм. XV асрда яшаган) номи билан боғлиқ қадим тарихга эга бўлган **зиёратгоҳ** (тахм. XV–XVI аср) жойлашган. Бобо Шодининг XV асрда яшаб ўтганини тахмин қилган ҳолда Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанднинг замондоши, муриди бўлганлиги билан изоҳлаш мумкин. Бакир ибн Муҳаммад Алининг “Мақомати Хожа Баҳоуддин Нақшбанд” асарида Шайх Шоди ва унинг устози Баҳоуддин Нақшбанд муносабатлари акс этган кўплаб тарихий лавҳалар учрайди [7:566].

Хонақоҳ қишлоғи ҳудуди X асрнинг I чорагигача Бобо Шоди номи билан аталган, Чўянчи сойи шу атрофдаги тоғлардан бошланади. Бобо Шоди номи билан мақбара бўлиб, ёнида масжид ҳам бўлган. У ўзининг асл ҳолатини сақлаб қолмаган. Зиёратгоҳда ўндан ортиқ қабртошлар бор, уларнинг еттитасида тарихий маълумотлар яхши сақланган. Сарғиш тусдаги ёзувлар, мармартош синиқлари Бобо Шоди ёки Шоди Шайхга тегишли бўлиши мумкин [8:59]. Зиёратгоҳдаги мавжуд тарихий ёдгорликларни кўриб Бобо Шодининг XV асрда яшаб ўтганини

тахмин қилиш мумкин. Бобо Шоди масжиди хонақоҳ ҳам дейилади. Ушбу иккинчи тарафидаги чиқиш жойида ҳамда мазкур тошнинг қаршисида ва йўлакнинг иккинчи тарафида ҳам XVI-XVII асрларга тегишли қабртошлар бор.

Яккабоғ туман Хўжа Илғор қишлоғидан ғарб томонда, қишлоқ билан бир номдаги Хўжа Илғор тепалиги қабристон ҳудудида ислом дини саҳобаларидан бири бўлган **Хўжа Ҳасан Илғорий рамзий зиёратгоҳи** бунёд этилган [9]. Бу номдаги зиёратгоҳлар республикамизнинг кўпгина ҳудудларида, жумладан Фарғона, Сурхондарё вилоятларида ҳам учрайди. Хўжа Ҳасан Илғорий 582–630 йилларда яшаб ўтган саҳобалардан бири, исломни кенг тарғиб қилишда катта куч сарфлаган, бир қанча жангларда Пайғамбаримиз Муҳаммад(с.а.в.)га ёрдам берган ҳамда ўта довураклик ва жасурлик кўрсатган. Хотираси кучли бўлиб, ҳар қандай маълумотни ёдида сақлай олган. Шу билан бирга, ислом илми билимдонларидан бири бўлган. Шунинг учун ҳам унга Хўжа Ҳасан Илғорий (тез илғовчи, англовчи, зийрак) деган тахаллус қўйилган [10:24].

Хўжа Ҳасан Илғорий ислом динини тарғиб қилишдаги қаҳрамон бўлганлиги учун у кишининг ҳурмати учун зиёратгоҳлар қилинган. Яккабоғ туманидаги Хўжа Илғор зиёратгоҳи (тахм. XV-XVI асрлар) тепалиги археологлар А.Сагдуллаев, З.Усмонова ва бошқалар томонидан ўрганилган бўлиб, уларнинг қайд этишича, тепалик ўрнида қўрғон бўлган ва унда ҳаёт мил.авв. VI–IV асрлардан милоднинг XV–XVI асрларигача давом этган, деган хулосага келишган [11:9]. Тепалик доирасимон шаклга эга бўлиб, Хўжа Илғор тепалиги қабристон ҳудуди ҳисобланади. Қабристон ўртасидаги Хўжа Илғор қадамжоси аввал хароба аҳволда бўлиб, мустақиллик йилларида маҳаллий хомийлар томонидан янгидан таъмирланган. Даҳма устига шарқона услубда очиқ айвон қурилган. Унинг атрофида XV ва ундан кейинги даврларга тегишли қабртошлар бор. Қабристоннинг шарқий қисмида тепалик ёнида кичик ўлчамдаги 4 та қабртош бор. Улардан бири чиройли ишланиб, мраммрдан ясалган. Қолганлари оқиш-кулранг санги оҳорадан тайёрланган [12:81-83].

“Нор ўлди” ҳудуди Помуқ қишлоғидан ғарбий томонга 70 км бўлган масофада **“Исҳоқ бува” зиёратгоҳи** жойлашган. Исҳоқ буванинг ким бўлганлиги ҳақида маълумотлар йўқ. Халқ орасида Исҳоқ бува тасаввуф вакили, ҳаққа етишган авлиё бўлиб, у асли Эроннинг Исфажонидан эканлиги тилга олинади. Шу билан бирга, жасади ортилган туянинг Жайхун дарёсидан ўтиб, Турон заминининг Помуқ чўлларидаги “Исҳоқ бува” қадамжоси билан боғлиқ маконга чўкканлиги ҳақида гаплар бор. Маҳаллий аҳоли Исҳоқ бувани ҳаққа етишган инсон сифатида билиб, доимий зиёратга келишган. Турон заминининг Помуқ чўлларидаги хозирги “Исҳоқ бува” қадамжоси билан машҳур маконга қўйганлиги ҳақида гаплар бор [13:6-7].

Мазкур зиёратгоҳ қурилиш услуби Темурийлар даврига оид, аммо унинг қурилиш даври номаълум, мақбара тузилиши жиҳатидан Ҳазрати Башир меъморий ёдгорлиги билан ўхшаш, мақбарани XV аср охири XVI аср бошига тегишли, дейиш мумкин. Обида тўртбурчак, томи икки поғонали тағламага ўрнатилган, усти ясси ва ҳашамли серқирра кўринишга эга. Томининг устида мўрига ўхшатиб қўйилган гумбазча бор. Мақбаранинг ички томони шифти ёғочдан ўйиб ишланган нақшлар билан безатилган. Ёдгорлик ичидаги тўрт томонига устун қўйилган ёғоч сағана меъмортиликнинг ноёб усулидир [14].

Зиёратгоҳ 1980 йиллар охирида маҳаллий раҳбарлардан бўлган Рустамов Нурмамат томонидан ҳашар йўли билан таъмирланган [15]. Мустақиллигимизнинг дастлабки йилларида давлат томонидан моддий ёдгорлигимиз бўлган зиёратгоҳларни асраб-авайлашга бўлган эътибор туфайли қайта таъмирланиб, обод масканга айлантирилган.

Қумчўп ота зиёратгоҳи Ғузур туманидаги Қумчўп қишлоғида жойлашган. Бу ердан Ғузур-Қарши қарвон йўли ўтган. Аввал қишлоқнинг номи Қовчин бўлган, чунки бу ерда Қовчин уруғига мансуб аҳоли яшаган. Мазкур жой ўтган асрнинг 70-йилларидан зиёратгоҳ номи билан Қумчўп қишлоғи дейилган [16:49-50]. Ҳазрати Қумчўп отанинг асл исмлари Абу Али Саиди деб аталган. Тахаллуслари Қумчўп, Қумойтан ота деб аталган. Қумчўп отанинг келиб чиқишлари саййидлардан бўлиб, Ҳазрати Али авлодидан эканлиги ҳақида халқ орасида гаплар бор [17: 38].

Қумчўп ота (VIII-IX асрлар) мил. авв. VI-IV асрлардаги қадимги қаъла кўрғон ўрнида пайдо бўлган. Ҳусусан, Қумчўп ота қабри жойлашган мақбаранинг шарқ томонида турли хил тошлар бор, уни одамлар турли номлар билан атаганлар: “Чевар тош”, “Чилла тош”, “Полвон тош”, “Балогардон тош” ва бошқалар. Зиёратгоҳ ёнида “Мурод қудуғи” бўлиб, одамлар уни ҳам шифо, деб билишади. Мақбара ёнида ноёб, кам учрайдиган теракнинг антиқа бир тури ўсади. Уни шу ерлик халқ “Патта” ёки “Авлиё” дарахти, деб атайди [18:40].

Қашқадарё вилояти Косон тумани Бўлмас қишлоғида **Оллоҳёр Эшон зиёратгоҳи** бор. Бу зиёратгоҳ рамзий қабр бўлиб, Нақшбандия тариқатининг муршиди, комил, зоҳир ва ботин, шариат ва тариқат илмларида нодир аллома Сўфи Оллоёр (1644–1724) номи билан аталади. Аммо шайхнинг ҳақиқий қабри Сурхондарё вилояти Олтинсой тумани Катта Вахшувор қишлоғида жойлашган [19:41].

Мутаффақир шоир, соҳибқаромат, соҳибмақом нодир мутасаввуф Сўфи Оллоёр 1644 йилда Каттақўрғон беклиги Минглар қишлоғи Сўфий гузарида (ҳозирги Самарқанд вилояти ҳудуди) таваллуд топган. Отасининг исми Темурёр, баъзи манбаларда Аллоҳқули деб зикр қилинган. У Самарқандаги Минглар Элининг аёнларидан, саркарда эди. Ўғли Оллоҳёрни 12 ёшидан Бухоро мадрасига топширади. Баъзи манбаларда Жўйбор Шайхлари мадрасасида кўп йиллар таълим олган.

Ўз даврининг барча асосий илмларини эгаллаб араб ва форс тилларини мукаммал ўрганган [20:447]. Оллоҳёр Бек Абулфайзхон даврида нашъунамо топган дейилади. Бухоро хони Абдулазизхон томонидан аввал Каттақўрғон, сўнг Самарқанд шаҳар бош маҳкамасига амир (раис) этиб тайинланган [21:202-203]. Бу даврда у 25 ёшларда бўлган. Сўфи Оллоёр “Сабот ул-ожизин”, “Мурод ул Орифин”, “Маслак ул Муттақин”, “Маҳзун ул-мутеъин”, “Тухфат ул Толибин” каби асарлар муаллифидир. Уларда Қуръони карим оятлари, ҳадиси-шариф хикматлари, тасаввуф ғоялари узвий боғланган, азиз авлиёлар қаромати диний ривоятлар баён этилган [22:436].

Сўфи Оллоёр бир неча босқичларни босиб ўтиб, шайх даражасига кўтарилган, ҳаёти давомида дарвешлик қилган. Илм олишга интиланган. Бир қанча вақт 1702 йилгача Каттақўрғонда, 1712 йил охиригача Чўнқаймишда, Қашқадарёнинг Ғузур туманидаги Қоратикан қишлоғида бир неча ой истиқомат қилиб, сайру сулукда бардавом бўлади [23:15].

Сўфи Оллоёр 1713 йилдан кейинги умрини Ҳисор тарафдаги Мавлоно Муҳаммад Зоҳид Вахшуворий [24:63] остонасини макон қилиб, мужоҳида ва риёзат билан ўтказган. Файзу анвор, файзу осар бўлган бу жойда яшаб хонақоҳ ва чиройли боғ қурдиради. Шу ерда дорил бақодан-дорил фанога рихлат этиб, мангу қўним топади.

Косон тумани Бўлмас қишлоғидаги Сўфи Оллоёр (1644–1724) номи билан боғлиқ обида 1980 йилларда маҳаллий аҳоли томонидан рамзий қабр барно этилган. Мақбара тўғри тўртбурчак шаклида бўлиб, ичида қабр бор устига гумбаз ёпилган [25]. Қабристон дарвозасидан кирганда, ўнг томонда олди айвонли, усти текис ёпилган масжид бор. У ҳам мақбара билан бир даврда қурилган бўлиб, мустақиллик йилларида мақбара ва масжид таъмирланган.

Ғузур халқи орасида тасаввуф вакили сифатида улуғланган халифа **Қамариддин зиёратгоҳи** ҳам мавжуд. Ўз даврида етук тариқат вакили сифатида обрў топган халифа Қамариддин 1181–1767 йилда Ғузурда туғилган. Бу зот ўз касби-ҳоли натижасида устози Муҳаммад Ислон Шайх Қаррухийдан Иршод олишга муяссар бўлган. Тасаввуф таълимоти сир-асрорларини Ислон Шайх Қаррухийдан Қаррух шаҳрида (Ҳирот шаҳри)ги Хонақоҳда олади. Халифа Қамариддин устозидан Иршод (руҳсат) олгач, Ғузур шаҳрида мустақил Нақшбандия сулукини давом эттирган. У умрининг сўнгги йилларини Ғузурда ўтказган ва 1280-1863 йил бошида вафот этган [23:63].

Тадқиқотчи М.У.Амонов мазкур шахс билан боғлиқ зиёратгоҳни XVIII–XIX асрларда Нақшбандия-Мужаддия силсиласининг Сўфи Оллоёр тармоғида фаолият олиб борган Азизи Ғузорийнинг мақбараси, деб келтирган. Саййид Хожа (Саййидои) Каррухий қаламига мансуб “Ганжнома” асарининг ЎзР ФА ШИ қўлэмалар фондида инв. № 4361 рақам остида сақланаётган нусхасининг 80-а варағида “Ганжномаи Саййидо ба фармудаи халифа Қамариддин”, деб келтирилган. Бундан англашимиз мумкинки, Саййидо Каррухийнинг “Ганжнома” (Саййидои Каррухий, ЎзФАШИ Қ.Ф. инв /7029/II, 11308/VI) асарининг ушбу нусхаси бевосита халифа Қамариддин сўзи билан номаълум хаттот томонидан тасниф этилган [26:114-122].

Ўзини сўфийлик йўлига бағишлаб, юқори даражага эришганлар пир (валий), дарвеш мақомига кўтарилади, улар ҳаётлигидаёқ азиз шахсга айланади. Юқорида номи тилга олинган саҳобаю алломалар, тасаввуф вакиллари маҳаллий аҳоли орасида пир, валий даражасида эътироф этилиб, уларнинг ҳурматида рамзий қабрлар барпо этилган.

ХУЛОСА

VII асрда ислом дини таъсирида вужудга келган тасаввуф таълимоти фаол ижтимоий ҳаётдан воз кечиш орқали Худо билан ўзини бирлаштириш ва ҳақиқатни англашга йўналтирилган. Сўфийликка эришиш шариат, тариқат, маърифат ва ҳақиқат босқичларини амалга оширишни назарда тутди. Шу ўринда Қашқадарё вилоятида ҳам тариқат вакиллари, пир-муршидлар номи билан боғлиқ зиёратгоҳлар мавжуд.

Умуман, Қашқадарё воҳасида тарихий минг йилликлар давомида юз берган сиёсий-ижтимоий, маданий ўзгаришлар ҳудудда илм-фан ва маданиятнинг юксалишига сабаб бўлган. Воҳа ҳудудида жойлашган олим, авлиё, пир, саид, хўжа, тарихий шахслар номи билан боғлиқ зиёратгоҳлар аҳоли турмуш тарзининг бир

бўлагига айланиб, ташриф давомида зиёратчилар нафақат табаррук зотларга бўлган ҳурматни, балки ислом маданиятига ҳисса қўшган олиму фузалоларнинг фан йўлидаги хизматлари, уларнинг ҳаёти тўғрисидаги маълумотлардан ҳам хабардор бўладилар. Энг муҳими, насафийлар, кешийлар, косонийлар каби алломаю замонлар, маҳаллий уламоларнинг ислом фани йўлида қолдирган маданий мерослари, ҳадис илми ривожига қўшган ҳиссалари умуминсоний қадрият сифатида сифатида бутун жаҳон халқлари ва юртимиз аҳолиси, ёшлар учун қимматли меросдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Эргашов А. Мири-Жанда ота мажмуаси. – Тошкент: Qaqnus media, 2019. -Б.9
2. Хомиджон Ҳомидий. Тасаввуф алломалари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2016. - Б. 122-123.
3. Эргашов А.Ғузур меъморчилик тарихи. -Тошкент: Nilol media, 2019. -Б. 54 -55.
4. Салоҳиддин Тошкандий. Темурнома. -Тошкент: Чўлпон, 1991. -338 б.
5. Дала тадқиқотлари. Қашқадарё вилояти Ғузур шаҳри. 2021 йил 29 август. 4-дафтар.
6. Муҳаммадкаримов А., Обидов А., Искандаров З. Тошкентнинг табаррук зиёратгоҳлари. -Тошкент: Navro'z, 2016. -Б. 25.
7. Абул Муҳсин Муҳаммад Бакир. Баҳоуддин Балогардон. – Тошкент: Ёзувчи, 1993. – Б. 566.
8. Жуманазар А., Тўхлиев Ш. Яккабоғ: Соҳибқирон камол топган юрт. – Тошкент: Академнашр, 2018. – Б. 59.
9. Қашқадарё вилояти маданий мерос бошқармаси маълумоти. Қарши шаҳри, 2021 йил 19 август.
10. Пардаев М. Олтинсой зиёратгоҳлари. Она қишлоғим. -Тошкент, 2003. -Б. 24.
11. Жуманазар А., Тўхлиев Ж. Яккабоғ: Соҳибқирон камол топган юрт. - Тошкент. Akademnashr, 2018. – Б.9.
12. Джураева С. Ўзбекистон жанубидаги зиёратгоҳлар меъморчилик тарихи // Yosh sharqshunoslarning akademik Ubaydulla Karimov nomidagi XVI Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. ЎЗР Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти, ТІКА (2019 йил 15 апрель). ЎЗРФА Фан, 2019. – Б. 81-83.
13. Шарипов Ш., Холиёров И. Исҳоқ бува зиёратгоҳи. – Тошкент: Voris nashriyoti, 2016. – Б. 6-7.
14. Миришкорлик 67 ёшли Бердиев Нормурод бобо (1954 йилда туғилган) билан бўлган суҳбат. Дала тадқиқотлари. Қашқадарё вилояти Миришкор тумани. 2021 йил 31 август. 4 дафтар.
15. Дала тадқиқотлари. -Қашқадарё вилояти Миришкор тумани. 2021 йил 31 август. 4-дафтар.
16. Эргашов М. Ғузур меъморчилик тарихи. Тошкент: Nilol mediya, 2019. – Б. 49-50.
17. Джураева С. Қашқадарё вилояти зиёратгоҳлари ҳақида // Ислом тафаккури. -Т., 2020. №1. – Б. 37-41.
18. Жўраева С. Зиёратгоҳларда аҳоли бажарадиган маросим ва амаллар // Хоразм Маъмун академияси Ахборотномаси. – Хива, 2019. № 3/2. -Б. 37-41.

19. Жураева С. Сурхондарёдаги муқаддас зиёратгоҳ Сўфи Оллоёр мажмуи // Тошкент Ислом университети. Илмий-таҳлилий Ахбороти. 2004. № 3. – Б. 41.
20. Мирзо Кенжабек. Термиз таскираси. Буюк Термизийлар. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2017. – Б-447.
21. Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. 8-жилд. -Тошкент: ЎМЭ, 2004. – Б. 202-203.
22. Ислом Энциклопедияси. -Тошкент: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2017. – Б. 436.
23. Мирзо Меърожиддин. Сўфи Оллоҳёр ва Ислом шайх тарихи. – Тошкент: Mashhur-press, 2017. – Б. 15.
24. Мавлоно Зоҳид ҳижрий 935 йилда Вахшуворда вафот этганлар. Бу ҳақда батафсил қаранг: Носуриддин Бухорий. Тухфат уз-Зоъирин. – Б. 63.
25. Қашқадарё вилояти маданий мерос бошқармаси маълумоти. -Қарши, 2021 йил 19 август.
26. Амонов М.У. XVIII-XIX асрларда Марказий Осиёда нақшбандия - мужаддидия тарикати билан боғлиқ меъморий ва эпиграфик маълумотлар // Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi. 2020. – № 11. – Б. 114-122.